

Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi
Fırat University Journal of Social Science
Cilt: 15, Sayı: 1, Sayfa: 347-367, ELAZIĞ-2005

AVRUPA BİRLİĞİ TÜRKİYE İLİŞKİLERİNDE KIBRIS SORUNU

*The Problem Of Cyprus At The Relationship Between European Union And
Turkey*

Nesrin DEMİR

*Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi Doktora
Öğrencisi*

ÖZET

Kıbrıs, Türkiye için jeopolitik önemi olan, tarihi çok eski olan bir adadır. Kıbrıs'a taraf olan devletlerden biri olan Yunanistan'ın Kıbrıs'ı topraklarına katmak istemesi olan ENOSİS ile Kıbrıs sorunu başlamış ve bu mesele Türkiye ile Yunanistan arasında ciddiyetini koruyarak bu güne kadar gelmiştir. GKRY'nin AB'ye tam üyelik başvurusuyla birlikte sorun daha karmaşık bir hale gelmiştir. Sorunun çözülebilmesi için AB'nin olaya müdahale etmemesi ve GKRY'nin adada bağımsız ve eşit iki toplumun varlığını kabul etmesi gerekmektedir. KKTC eskiden olduğu gibi bugünde aynı kararlılıkta mücadelesine devam etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Avrupa Birliği, Kıbrıs Sorunu, Türkiye, ENOSİS.

ABSTRACT

Cyprus is an island that its history is very old and has a geopolitical importance for Turkey. The problem of Kıbrıs was started with ENOSİS which was intention of Greece to add Cyprus into her land. By keeping importance, the problem between Turkey and Greece has been brought up until now. The problem has become more complicated with the full membership application of SCGA to European Union. To solve the problem, it is required that European Union should not interfere to the case and SCGA should accept the existence of two independent and equal society. TRNC has been continuing its struggle with the same determination as it was in the past.

Key Words: European Union, The Problem of Cyprus, Turkey, ENOSİS.

Giriş

Türkiye-Avrupa Birliği (AB) ilişkileri incelendiğinde Kıbrıs adasının bir sorun olarak Türkiye-AB ilişkilerinde yer alması Yunanistan'ın 1981 yılında Topluluğa tam üye olarak girmesiyle başlamıştır denebilir. O tarihe kadar AB, Kıbrıs'ın bağımsız bir bütünlüğünden söz ederken, bu tarihten itibaren AB-Türkiye ilişkilerinde Kıbrıs sorun olarak yerini almıştır. Bu sorun, özellikle son süreçte adeta Türkiye'nin AB üyeliğine giriş için bir dayatma niteliği taşımakla birlikte, Türkiye'nin bu konudaki sert tutumu, AB'nin tutumunu belli ölçüde değiştirmesine neden olmuştur. Ancak tüm bunlara rağmen AB, adayı tek başına temsilen Güney Kıbrıs Rum Yönetimi (GKRY)'nin başvurusunu kabul etmiş ve bu sorunun daha da içinden çıkılmaz hale gelmesine neden olmuştur.

Bu çalışmada öncelikle Kıbrıs sorununun tarihsel gelişimine yer verilerek Kıbrıs-Avrupa Topluluğu (AT) ilişkileri incelenmiş ve GKRY'nin AT'ye tam üyelik başvurusunun ardından yaşanan gelişmeler ortaya konmuştur. Daha sonra Türkiye-AB ilişkilerinde alınan kararlar irdelenmiş ve son olarak da, Kıbrıs sorununun çözümü için geliştirilen Denктаş-Klerides görüşmeleri ve yaşanan son gelişmelere yer verilmiştir..

1. Kıbrıs Sorununun Tarihsel Gelişim Süreci

Kıbrıs sorununu analiz edebilmek için öncelikle Kıbrıs adasının özelliklerini ve taraf ülkeleri (İngiltere, Yunanistan, Türkiye) açısından öneminin bilinmesi gerekmektedir.

Kıbrıs Adasının tarihi incelendiğinde 10 bin yıllık bir geçmişi olduğu görülür. 10 bin yılın 7'bini tarih öncesi çağlara ait olup Akdeniz kültürüyle yakından ilgilidir. 1930'lu yılların başlarında Neolitik çağın keşfi Kıbrıs'ın ilk çağlardaki tarihinin ortaya çıkmasına önemli bir katkı sağlamıştır. Elde edilen bu bilgiler, Kıbrıs'ı Akdeniz Kültür tarihinin ön sıralarına yerleştirmek isteyen devletler için vazgeçilmez stratejik ve ticari bir üs olarak görülmüştür. Adayı elinde bulunduran güç, her zaman Türkiye'den Mısır'a, Lübnan'dan İran'a kadar olan bölgeyi kontrol edebilmektedir. Türkiye üzerinden Orta Doğu'ya açılmayan güçler, Kıbrıs Adasını amaçları için kullanmışlardır. Kıbrıs Adası yapı ve yeryüzü şekilleri bakımından Anadolu'nun güneyindeki Toros dağlarının bir uzantısı olarak yer almaktadır.. Ayrıca, bilimsel araştırmalar sonucu Türkiye'den deniz yoluyla ayrılmış olan adanın temelde birkaç yüz metre derinlikteki bir denizaltı platformuyla, Anadolu'ya bağlı olduğu ortaya çıkmıştır (İNAF,1992;14-15).

Görüldüğü gibi Kıbrıs Adası, Yunanistan'ın iddia ettiği şekilde bir Yunan Adası değildir. Jeolojik ve iklim olarak da Anadolu'nun bir parçası konumundadır.

Kıbrıs Adası üzerinde egemenlik kuran ilk devlet Hititlerdir. Daha sonra MÖ

Milattan Önce (MÖ) 709 yılında ada Asur egemenliği altına girmiştir. MÖ.332'den itibaren ise Kıbrıs, Büyük İskender'in eline geçmiştir. Daha sonra MÖ.58 yılında Romalılar Kıbrıs'a sahip olmuşlardır. Roma İmparatoru Büyük Theodosius'un ölümünden sonra coğrafi bakımdan merkezi İstanbul olan Doğu Roma İmparatorluğunun sınırları içinde kalan Kıbrıs, 395 tarihinden başlayarak Bizans egemenliği altına girmiştir (İNAF,1992;15).

Tarihin akışından da görüldüğü gibi, Anadolu'ya egemen olan devletler, kendi güvenlikleri bakımından Kıbrıs'ı egemenlikleri altında bulundurmak gereğini duymuşlardır.

Türk-Kıbrıs ilişkisi, Anadolu Sultanı Gıyasettin Keyhüsrev zamanında, Türkler'in Antalya'yı ele geçirmeleriyle başlamıştır. Kıbrıs 1489 yılında, Venediklilerin yönetimine geçmiş, 1453'te İstanbul'un Türkler'in eline geçmesi ve Bizans İmparatorluğunun sona ermesi, Doğu Akdeniz'in kontrolü için Venedik ile Osmanlı İmparatorluğu arasındaki rekabeti artırmıştır. Venedik'in Kıbrıs'ı ele geçirmesinden sonra adaya düzenli Türk akımları başlamıştır. 1517 yılında Yavuz Sultan Selim'in Mısır'ı ele geçirip Memlük devletini ortadan kaldırmasından sonra, Osmanlılar'la Venedikliler arasında bir anlaşma imzalamış ve bu anlaşmaya göre, Venedikliler, Memlükler'e vermekte olduğu vergiyi artık Osmanlı İmparatorluğuna vermeyi kabul etmiştir (İNAF,1992;17-19).

Bu tarihten itibaren ada üzerinde Türk egemenliği hukuken kurulmuş olmaktadır. Kıbrıs, bütün tarih boyunca kesintisiz en uzun süre olan 307 yıl Türkler'in hakimiyeti altında kalmıştır. 1517 yılından sonra bu adaya Anadolu'dan gelen binlerce Türk ailesi de katılmıştır. Türk kuvvetleri Kıbrıs'ın fethi arasında, yerli halka karşı düşmanca davranmamış, onlar da Türkler'i kurtarıcıları olarak karşılamışlardır. Türklerin Kıbrıs'a yerleşmeleri, adada yaşayan Rumları asırlardan beri özlemini duydukları huzur ortamına kavuşturmuştur. Ada halkının Türk yönetimi sayesinde sahip olduğu özgürlükler, o dönem için hayal bile edilmeyecek genişlikte olmuştur.

Venedikliler zamanında dini baskı altında olan Rum Ortodokslar, kiliselerine dahi gidememiş, kilisenin mallarına el konulmuştur. Oysa Türk yönetimi adada yaşayan halka dini bakımdan tam bir özgürlük ve bağımsızlık tanımıştır.

Kıbrıs 1878 yılında İngiltere'nin Rusya'ya karşı Osmanlı Devleti'nin yanında yer alması koşuluyla geçici olarak devredilmiş, fakat ada hukuken Osmanlı Devletine bağlı kalmaya devam etmiştir. Ancak I.Dünya Savaşında İhtilaf Devletleri safında olan İngiltere adayı ilhak etmiş, Türkiye ise bu tek taraflı kararı ancak Lozan Antlaşmasıyla kabul etmiştir.

3 Mart 1918'de imzalanan Brest-Litovsk Antlaşmasıyla Rusya, Kars, Ardahan ve

Batum'u Osmanlı Devletine geri verdiği zaman Osmanlı Devleti ile İngiltere arasında imzalanan 1 Temmuz 1918 tarihli ek anlaşmanın 6.maddesi uyarınca İngiltere'nin Kıbrıs'ı Türkiye'ye geri vermesi gerekirdi. Ancak İngiltere Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu zor durumdan yararlanarak buna yanaşmamış ve 24 Temmuz 1923'de imzalanan Lozan Antlaşmasının 20.maddesiyle Kıbrıs'ı geri vermiştir (Cicioğlu,2001;22-23).

Kıbrıs İngiltere'nin eline geçtikten sonra, Adadaki Türkler Türkiye'den kopmamışlar ve Anadolu'nun bir parçası olan Kıbrıs'ın Yunanistan'ın ilhakı için Yunanlılar ve Kıbrıs Rumları tarafından yapılan türlü girişime karşı çıkmışlardır.

Kıbrıs'ın İngilizlere geçmesiyle birlikte Yunanistan Kıbrıs'ta Enosis* arzusunu güçlendirmek için komiteler kurmuştur.

1928 yılında Yunanistan, İngiltere, Rusya ve Fransa'ya bir nota vererek ilk kez resmen Enosis fikrini ortaya atmış ve adanın kendisine bağlanmasını istemiştir. Enosis politikasının yakın hedefi, bugün için Rum egemenliğinde tüm Kıbrıs'ta hakim olacak bir Rum Cumhuriyeti'nin kurulması ve Türk halkının azınlık statüsüne düşürülmesidir.

I. ve II. Dünya Savaşları arasındaki dönemde Kıbrıs'ın kaderi İngiltere'nin kararıyla çizilmiştir. İngiltere adanın Yunanistan'a bağlanmasına daima karşı çıkmış ve bu arada Enosis taraftarları faaliyetlerini etkin bir şekilde sürdürmeye devam etmiştir. Bu arada 1941 yılında Kıbrıs'ta "Emekçi İlerici Halk partisi (AKEL) kurulmuştur. AKEL, Enosis'in öncüsü olarak ortaya çıkmış ve İngiliz karşıtı olduğu için üyelerinin sayısı hızla çoğalmıştır (İsmail,1992;25).

II.Dünya Savaşı sonrasında meydana gelen iki önemli değişiklik uluslararası sistemin yapısını değiştirdiği gibi, Türk-Yunan ilişkilerinin biçimlenmesinde de rol oynamıştır. Bunlar, soğuk savaş ve sömürgelerin self determinasyon hakkına dayanarak bağımsızlıklarını ilan etmeleridir. Self determinasyon hakkına dayanarak sömürgelerin bağımsızlık kazanmaya başlamaları Kıbrıs sorununu gündeme getirerek Türk-Yunan ilişkilerini olumsuz yönde etkilemiştir (Fırat,2001,593).

Kıbrıs Rumları, Yunanistan'a bağlamak istediklerini gerçekleştirmek için, gündeme gelen self determinasyon (halkın kendi kendini idaresi) parolası ile Kıbrıs meselesini Birleşmiş Milletler (BM)'egötürmeye karar vermişlerdir. 26 Eylül 1950

---

* Enosis sözcüğü Yunan yayımlıcağının bir parçasıdır. "Birleşme-Bağlanma" anlamına gelir. Enosis, Megali İdea hedefi çerçevesinde Kıbrıs'ın Yunanistan'a bağlanmasını yani ilhak edilmesini ifade etmektedir. Enosis, ilk Megali İdea haritasının çizildiği 1791 yılından beri gündemde olan bir konudur. Bir anlamda Kıbrıs sorununda bu tarihten itibaren var olduğu söylenebilir (İsmail,1992;121).

yılında Kıbrıs Meselesi ilk defa BM önüne getirilmiştir.

1950'li yıllarda adada tırmanışa geçen bağımsızlık istekleri sonucunda adada bulunan topluluklar (Rumlar ve Türkler) ile ilgili devletler (İngiltere, Yunanistan ve Türkiye) arasında Londra ve Zürih'te yapılan anlaşmalar uyarınca 1960 yılında Kıbrıs Cumhuriyeti kurulmuştur. Ancak kısa bir süre sonra adada Rumların adayı Yunanistan'a ilhak etmelerinden kaynaklanan sorunlar baş göstermiş, gerilim giderek tırmanmıştır. 1967 yılında Yunanistan'da iktidarı ele geçiren Albaylar Cuntasına bağlı olarak 1974 yılında adayı oldu-bittiye getirip Yunanistan'a bağlamak üzere Cumhurbaşkanı Makarios'a karşı darbe düzenlenmiştir. Bu darbenin ardından, Nikos Sampson iktidara gelmiştir. Adanın Yunanistan'a bağlanması demek olan bu durum karşısında da Türkiye, Kıbrıs Cumhuriyetini kuran anlaşmalara dayanarak garantörlük hakkının bir gereği olarak aynı yıl adaya müdahale de bulunmuştur ve adanın kuzey kesimi Türklerin kontrolüne geçmiştir (Bozkurt,2001;14).

Türkiye'nin adaya müdahalesi tamamen savunma ve barış için gerçekleştirilmiştir. Çünkü, adada Türk halkına karşı acımasız bir kıyım söz konusu olmuştur.

Kıbrıs Türk Barış Harekatı sırasında ele geçirilen bir planda, hangi Rum hangi Türk'ü, ne zaman nerede ve nasıl öldüreceği ve nereye gömeceği belirtilmiş bulunmaktaydı (Gürkan,2001,275).

Türkiye'nin müdahalesinden bir yıl sonra, Kıbrıs Türk Federe Devleti kurulmuştur. Rum tarafının federasyonu kabul etmemesi ve görüşmelerin sonuç vermemesi üzerine de 1984 yılında Kuzey Kıbrıs Türk cumhuriyeti (KKTC) kurulmuştur. 1990 yılında Güney Kıbrıs Rum Yönetiminin adanın tamamını temsilen Avrupa Birliğine tam üyelik başvurusunda bulunması sonucunda ve Yunanistan'ında bir AB ülkesi olmasına bağlı olarak Kıbrıs sorunu giderek daha karmaşık bir hale gelmiştir.

2. KKTC ve GKRY'nin Kıbrıs Konusunda İleriye Sürdüğü Tezler

Genel olarak bakıldığında, Kıbrıs'ta Federal sistemin uygulanması, BM ile Kıbrıs Türklerinin inandıkları ve savundukları bir çözüm olarak görülür. Ancak Güney Kıbrıs'lularla Yunanistan bu çözümün Enosis'e giden yolu kapatacağını için sıcak bakmamaktaydılar. Yunanistan ve GKRY, Kıbrıs Adası'nın tek hakimi olmak istiyor ve bu adanın insanı olan Türklerin kendi topraklarında bir azınlık olarak yaşamasında ısrar etmekteydiler.

Bu iki yönetimin tezleri göz önüne alıp incelendiğinde aynı kavrama verilen anlamların ve getirilen açıklamaların birbirine zıt amaçlar içerdiği görülmektedir. İleri sürülen tezler ve kavramlara tarafların verdiği anlamlar üzerinde inceleme yapıldığında,

Güney Kıbrıs tarafının beraberce yaşama şartından çok uzakta olduğu görülmektedir. Türk tarafı, Kıbrıs'ta tek çözümün bağımsız, bağlantısız, yansız iki eşit bölge ve halktan oluşan ve bağımsızlığı ve barışı çiğnenemez güvencelere bağlanmış olan federal bir Kıbrıs istemektedir. Buna karşılık, Güney Kıbrıs'a göre Kıbrıs'ta istenen çözüm, bağımsız, bağlantısız, yansız toprağı bütün "üniter federal" bir devlettir.

Güney Kıbrıs tarafının tezinde görülen "üniter federal devlet" şeklindeki ifade, siyasi literatürde yeni ve anlamı olmayan bir açmazın sonucu olarak Makarios tarafından ortaya atılmıştır. "Üniter devlet" ifadesi, Güney Kıbrıs tarafından Kıbrıs'ta bir taraf olarak Türk'ü hiçbir şekilde ciddiye almadığını gösterirken, federal kavramı da siyasi ve güncel gerçeklerin bir zorlaması olarak görülmektedir. Ayrıca, Güney Kıbrıs tarafı bağımsızlık derken sorumsuz bir bağımsızlığı kastetmekte, Türk tarafı ise, Türkiye'nin garantörlüğünü şart olarak öne sürerken sorumlu bağımsızlıktan söz etmektedir. Kıbrıslı Türklerin 1960'lardan beri karşılaştıkları bir başka gerçek de, Güney Kıbrıslıların altına imza attıkları anlaşmaları daha sonra inkar etmeleridir. İyi niyetle bağdaşmayan bu davranışlar, Kıbrıs sorununu nihai bir çözüme ulaşmasını da sürekli olarak engellemiştir (İNAF,1992;45-98).

Kıbrıs Türkleri tarihi süreç içinde hep değişken koşullara uygun olarak değişen bir takım hedefler benimsemişlerdir. Ancak esas amaç her zaman Enosis'i önlemek ve Rum-Yunan boyunduruğuna girmemek olmuştur.

1878-1930 döneminde "Ada eski ve asıl sahibine verilmelidir" denilirken, sonraları 1930'lu yıllarda ada artık hukuken de bir İngiliz toprağı olduktan sonra, Enosis tehlikesine karşı İngiliz yönetiminin devamı, ancak Türk halkının haklarının korunması savunulmuştur. İkinci Dünya Savaşından sonra ise, muhtariyet görüşü savunulmaya başlamıştır. 1950 Plebisitinden sonra ve EOKA^{1*}'nında eyleme geçmesinin ardından savunulan "TAKSİM" fikri Kıbrıs Türk halkının self determinasyon hakkına sahip çıkılması görüşünden kaynaklanmıştır (İsmail,1992;48).

Bağımsızlık söz konusu olmaksızın "özerk siyasal yönetim" sahibi olma anlamına gelen self-determinasyon fikrini öne süren Rumlar, bu sayede Enosis'i amaçlamışlardır (Oran,2001;594).

GKRY, eğer bunu gerçekleştirebilselerdi, Kıbrıs Türkleri de yine bu haklara

---

* EOKA, Kıbrıs'ta Türk halkını yok edip, adayı Yunanistan'a bağlamak için kurulmuş olan bir terör örgütüdür. EOKA için ilk gizli görüşmeler 2 Temmuz 1951'de Atina'da Makariosların başkanlığında yapılmıştır. EOKA eylemde bulunduğu süre içinde yüzlerce Türk yanında 100 İngiliz ve yüzlerce Rum katletmiş, Türk köylerini yakıp yıkmıştır(Cumalıoğlu,2001;17).

dayanarak TAKSİM, yani kendilerine ait olan bölümün Türkiye'ye bağlanmasını gerçekleştireceklerdi. TAKSİM fikri, birçok noktadan o günlerde Enosis'e karşı ileri sürülen en doğru tez olmuştur. Her şeyden önce, Türklerin can ve mal güvenliğini koruyacak bir formül olmuştur. Ayrıca bu tez, Kıbrıslı Türklerin, self-determinasyon hakkına sahip çıktığının ve adada ayrı bir halk bulunduğunun ifadesi olduğunu göstermektedir. Rumların Enosis talepleri karşısında Türk halkının bu yolla self-determinasyon hakkına sahip çıkması, tek yanlı bir Enosis gerçekleşmesi olasılığını ortadan kaldırmıştır. İki halk arasında başlayan çarpışmalar sonucu, Rumların savunduğu Enosis ve Türklerin savunduğu TAKSİM'e karşı bir orta yol olarak, adanın bağımsızlığı fikri doğmuştur. Bu fikrin, İngiltere, Yunanistan, Türkiye ve Amerika Birlik Devletleri (ABD) tarafından benimsenmesinden sonra 11 Şubat 1958'de Zürih Antlaşması ve 19 Şubat 1959'da da Londra antlaşması imzalanmıştır. Böylece Kıbrıs'ta, iki halkın ortak egemenliğinde ve yönetiminde iki toplumlu bir Cumhuriyet doğmuştur (Bozkurt,2001;14).

Bu antlaşmaların genel hatlarına bakıldığında ise şunlar görülür; Bu Cumhuriyetin Cumhurbaşkanı Rum ve Yardımcısı Türk olacaktır. Bakanlar Kurulu 7 Rum ve 3 Türk üyeden, Temsilciler Meclisi 35 Rum ve 15 Türk üyeden, Cumhuriyet Ordusu 60-40 ve memur kadroları 70-30 oranı ile her iki toplum fertlerinden oluşacaktı. Her iki toplumun kendi işlerine bakacak birim Cemaat Meclisi olacaktır. Bu meclis toplumsal harcamalar için vergi koyma hakkına sahip olacak ve resmi dil Türkçe ve Rumca olacaktır. Ayrıca Cumhurbaşkanı yardımcısı veto yetkisine sahip olacak ve önemli konularda Türk üyelerin ayrı oy çoğunluğu gerekli olacaktır. ENOSİS ve TAKSİM ise bu noktada yasaklanmıştı (İsmail,1992;54).

Zürih ve Londra anlaşmalarına ek olarak, Kıbrıs, Türkiye ve Yunanistan arasında imzalanan Garanti Anlaşması, Kıbrıs Cumhuriyetinin herhangi bir devletle tamamen veya kısmen herhangi bir siyasi veya iktisadi birliğe katılmamasını taahhüt eder. Yine bu anlaşmanın I.maddesinde şu ifadeye yer verilmektedir; “ortak veya anlaşarak hareket mümkün olmadığı takdirde garanti veren her üç devletten her biri, bu anlaşma ile kurulan düzeni tekrar kurmak amacı ile harekete geçmek hakkını saklı tutarlar (Mendelson,2001;1).

Görüldüğü gibi Türkiye 1974 Barış Harekatını işte bu anlaşmanın I.maddesinin kendisine verdiği hakka dayanarak yapmıştır. Yani 1974 Barış Harekatı, uluslararası bir anlaşmanın yüklediği sorumluluğun yerine getirilmesidir (Gürkan,2001,277).

Bu yüzden Rum-Yunan Yönetimi sürekli olarak Garanti Anlaşmasına saldırmakta ve bu hakkın korunması için ısrar edilmesi, en azından tek yanlı müdahale hakkından

taviz verilmemesi halinde olası bir anlaşmanın imzalamayacağını söylemektedir. Nitekim 1964 yılında Makarios, 1960 antlaşmalarının tek yanlı olarak feshedildiğini açıklamıştır. Bunun üzerine Türkiye başvuruda bulunmuştur. 4 Mart 1964 tarihli karardan sonra, adada BM Barış gücü ordusu kurulması kararlaştırılmıştır.

3. Kıbrıs-AT İlişkileri

Kıbrıs ve AT, ilişkileri, Kıbrıs'ın 16 Ağustos 1960 tarihinde bağımsız bir devlet olarak uluslararası sistemde dış politikasının bağlantısızlık üzerine kurulmasıyla beraber, 1962 yılında AT'ye ortaklık başvurusunda bulunmasıyla başlamıştır. O günden bu güne geline süreçte, GKRY'nin AB tarafından 1 Mayıs 2004'teyılında üyeliğe kabul edilmiştir..

Kıbrıs'ın AT'ye üyelik için başvurusunun nedenlerine bakıldığında, ekonomik etkenin ön plana çıktığı görülür. Çünkü Kıbrıs, İngiltere'nin AT'ye tam üye olması durumunda ekonomisinin olumsuz yönde etkileneceğini düşünmekteydi. Ayrıca Kıbrıs, daha çok bir tarım ülkesi özelliği göstermektedir. İngiltere'ye ihraç edilen tarım ürünleri, toplam tarım ürünlerinin %70'ini oluşturmaktaydı. Bu durumda ürünlerin gümrüklü olarak İngiltere pazarına girmesi durumunda Kıbrıs ayrıcalıklı konumunu kaybedebileceği sonucu, ihracatının çok ciddi bir biçimde zarar göreceği endişesi vardı. Ortaklık Antlaşması için yapılan başvurunun hemen ardından Kıbrıs'ta toplumlar arası çatışmalar başlamıştır ve Türk toplumu temsilcileri ortak hükümetten fiilen ayrılmak zorunda kalmıştır. Bununla birlikte, AT ile görüşmeler sürdürüldü ve Kıbrıs Hükümeti adına Rum toplumunun temsilcileri tek başlarına müzakereleri yürüttüler ve 19 Aralık 1972 tarihinde AT ile Kıbrıs Cumhuriyeti arasında ortaklık Antlaşması imzalandı. Böylece Kıbrıs, Yunanistan (1962), Türkiye (1964) Malta'dan sonra AT ile ortaklık ilişkisine giren dördüncü ülke oldu (Fırat,2000;244-245).

Kıbrıs Rum tarafının AT'ye Türk tarafı olmaksızın katılmasının nedeni, Batı Avrupa'da kurulmakta olan ve içerisinde Yunanistan'ında yer aldığı siyasal bir birliğin dışında kalmak istememesi ve ticari tavizlerden Kıbrıs Cumhuriyeti adına tek taraflı olarak yararlanmak istemesidir. Ortaklık Antlaşması 1973 yılında yürürlüğe girmiştir.

Bilindiği gibi Kıbrıs Türk Toplumunu, 1963'ten itibaren hükümetten çekildiği için AT ile Kıbrıs arasında Ortaklık Antlaşması'nın imzalanmasına yönelik görüşmelere katılmamıştır. Dolayısıyla, bu antlaşmanın imzalanmasında herhangi bir katkısı da olmamıştır. Bununla birlikte Türk toplumu adına antlaşmaya karşı çıkan, Denktaş'ın AT ile ortaklık ilişkisi kurulmasını ilke olarak, ideolojik ya da ekonomik nedenlerle karşı çıktığını söylemek pek mümkün değildir.

Denktaş, söz konusu durumu anayasaya aykırı olduğunu vurgulamış ve söz konusu antlaşmanın 5.maddesinde belirlenen iki toplum arasında ayrımcılığın önleneneğine dair ilke getirilmiş olmakla birlikte, bu ilkeye aykırı davranışlarda bulunacaklarla ilgili ihtiyari tedbir getirilmemesini eleştirmiştir (Fırat,2000;246-247).

Denktaş, İtalya'nın Lefkoşe Büyükelçisine yazdığı mektupta; Antlaşmanın Türk tarafının haklarını korumaktan uzak olduğu, iki taraflı antlaşmaya Türklere danışılmadan gidildiği takdirde AT'nin Rumlara "De Facto" durumlarını sağlamlaştırılmalarına dolaylı olarak yardım edeceğini, Rumların da gerçek niyetinin adanın Yunanistan'a bağlamak olduğunu belirtirken, ortaklık antlaşmasına karşı oluşunun nedenlerini ortaya koymuştur (Andiç,2002).

Gerçekten de hukuki duruma açıkça aykırı olan bu antlaşma, uluslararası politika da, her zaman hukuk kurallarının geçerli olmadığı en somut kanıtı olarak göze çarpmaktadır.

Bu antlaşmanın, ekonomik boyutu da başka bir önem arz etmektedir. AT tarafından yapılan mali yardımlarda da eşitlik ilkesi gözetilmemiş, ekonomik olarak adanın dengeli kalkınması ve ayrımcılık yapılmaması gerekirken, siyasal olarak adanın tümünün resmi temsilcisi olarak sadece Rum Hükümeti'ni tanıdığı için, alınacak kararları Rumların "vize" sine tabi kılınmıştır. Bir örnek verilecek olursa; 1978'deki 1.Mali Protokol uyarınca beş yılda yapılan toplam 30 milyon ECU'lük yardımın 24 milyonu Rum kesimi, 6 milyonu Türk kesimi almıştır. Mali yardımların dışında AT destekli ortak yatırım projelerine bakıldığında Kıbrıslı Türkler açısından durum daha da kötüleşmektedir. Bu projelerde sadece Lefkoşe Kanalizasyon projesi Türk tarafında gerçekleştirilmiştir (Fırat,2000;250-251).

AT Kıbrıs'la ortaklık ilişkisinde muhatap olarak başlangıçtan itibaren Kıbrıs Rum Hükümetini kabul etmekle birlikte, Kıbrıs sorununa bakış açısı, Topluluğun kendi içinde ve uluslararası sistemde yaşanan çekişmelere paralel olarak farklılıklar göstermiştir.

1972 yılında, Kıbrıs ile Ortaklık Antlaşması imzalayan AT, aynı dönemde gerek Yunanistan gerekse Türkiye ile ortaklık ilişkisi içinde bulunuyordu. 1974'te Kıbrıs'ta yaşanan Yunanistan destekli darbe girişimi ve Türkiye'nin adaya müdahalesi üzerine aldığı tavırda sorunun üç tarafı ile aynı nitelik ilişkisi içinde bulunmasının etkisi olmuştur. 1974 sonrasında yayınlanan bildirimlerde bir yandan Kıbrıs'ın toprak bütünlüğünü ve bağımsızlığına verilen önem belirtilirken öte yandan Kıbrıs'taki iki toplum arasında görüşmeler yoluyla, kalıcı ve adil bir çözüm biçimi bulunması gerektiği vurgulanmıştır. Bu dönemde, AT, taraflardan birinin görüşünü benimseyen tutum içine girmekten kaçınmıştır (Andiç,2002).

Ancak AT'nin bu tutumu Yunanistan'ın Topluluktan üyelik başvurusu üzerine değişmeye başlamıştır. Değişimin ilk işaretleri 29 Ocak 1976'da AT Komisyonunun Yunanistan'ın tam üyelik başvurusuna ilişkin görüşü de şöyle yer almaktadır; “şimdiye değin Topluluğun, Yunanistan ve Türkiye ile ilişkilerindeki denge, ifadesini her iki ülkenin farklı takvimlerde de olsa son hedef olarak tam üyelik olanağına sahip ortaklık statülerindeki özdeşlikte bulmaktaydı” dedikten sonra “gelecekte Topluluktaki Yunan üyeliği ise, bu dengeye kaçınılmaz bir biçimde yeni bir unsur getirecektir” sözleri eklenerek, Topluluğun tutumunda değişiklik olacağını ipuçları veriliyordu. Yunanistan'ın 1981 yılında tam üyeliğinden sonra Kıbrıs konusunda AT'nin tutumu belirgin bir değişiklik göstermiş, Yunanistan tam üye olarak Topluluğun kararlarında belirleyici rol oynamaya başlamıştır (Fırat,2000,251-252).

Güney Kıbrıs Rum Yönetiminin AT'ye tam üyelik başvurusu sonrası gelişmelere bakıldığında şunlar görülür;

Bilindiği gibi bu dönem, uluslararası sisteminde eski dengelerin değiştiği, soğuk savaşın sona erdiği bir ortam içinde bulunmaktaydı. Bu durum, ABD-SSCB arasındaki uluslararası sorunlara yaklaşım farklılığının ortadan kalkması öncelikle Kıbrıs olmak üzere bölgesel sorunların çözümünün kolaylaştığını düşündürmüştür. Ancak aşağıda görüleceği gibi sanıldığı aksine bu gerçekleşmemiştir.

Bu gelişmeler doğrultusunda, BM ve AT, Kıbrıs sorununun çözümü için girişimlerde bulunmaya başlamıştır. BM çerçevesinde Kıbrıs sorununun çözümü konusunda yapılan girişim Denktaş'ın ödün vermemesi üzerine sona ererken, ikinci girişim AT'den gelmiştir. AT bu konuda yapılacak en akıllı işin Denktaş'ı devreden çıkarmak ve Türkiye ile yapılacak pazarlık sonucunda Kıbrıs sorununa çözüm bulunması gerektiği düşünmekteydi. Bunun için Türkiye'nin AT'ye üyeliğinin koşullarından biri olarak Kıbrıs öne sürülmeye başlandı. AT bu düşüncesini Haziran 1990'da Dublin Zirvesinden sonra yayınlanan bildiriye uygulamaya koymuş, Türkiye'nin Toplulukla ilişkilerinin Kıbrıs sorununun başlangıcını belirtmiştir (Andiç,2002).

Kıbrıs sorununa çözüm arayışları, bir yandan BM çerçevesinde aranırken diğer yandan AT, Türkiye üzerinde baskılarını artırmış, Kıbrıs Rum Hükümetinin AT'ye tam üyelik için başvuruda bulunması sorunu yeni bir boyut eklemiştir. GKRY'nin başvurusu üzerine yapılan incelemeler sonucunda AT Bakanlar Konseyi, 19 Ekim 1993'te AT Komisyonu raporu doğrultusunda, Kıbrıs'ın üyelik talebine olumlu bakmış ve Kıbrıs ile 1995'te tam üyelik sürecini başlatan kararı almıştır.

Bilindiği gibi 24 Haziran 1994 yılında Korfu Adası'nda gerçekleştirilen AB zirve toplantısından sonra yayımlanan “Beyaz Sayfa” adlı sonuç bildirgesinde ise Kıbrıs ve

Malta'nın Birliğin genişleme programına alındığı, AB üyeliğine buradan sonra alınacaklar içinde bu iki ülkeye öncelik tanınacağı resmen açıklanmıştır (Fırat,2000;255).

KKTC (Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti)'nin başvuruya karşı tutumuna genel olarak bakıldığında, Kıbrıs'ta bir uzlaşma sağlamak için BM gözetiminde sürdürülen görüşmeler devam ederken, Rum kesiminin 3 Temmuz 1990 tarihinde Avrupa Birliği'ne üyelik başvurusunda bulunması ve bu tek taraflı ve kurucu antlaşmalara aykırı başvuruların amacının ekonomik değil siyasi olduğu görölmektedir.

Bu olayın hemen ardından Rauf Denктаş, 12 Temmuz'da bir muhtıra yayınlamış ve sadece tek tarafın AT'ye üyeliğinin doğuracağı sakıncaları ifade etmiştir.

Glafkos Klerides, "Avrupa Birliği'ne girildiğinde, 1960 Garanti Antlaşmasının iki kesimlilik ve global mal mülk değişimi dahil Kıbrıs Türkleri'nin olası bir anlaşma ile elde edecekleri hak ve güvencelerin Avrupa Birliği normlarına göre geçersiz addedebileceğini, tüm Rum göçmenlerin Kuzey'e geri döneceğini ve bu sayede Yunanlılığın Kıbrıs'ta son hedefine ulaşmış olacağını" açıklamıştır. Klerides'in bu açıklamasından da anlaşılacağı gibi, Rumların Avrupa Birliği üyeliğinden amaçları Türkiye'nin Antlaşmalarla tescil edilmiş Kıbrıs üzerindeki etkin garantisini ortadan kaldırarak, 1923 Lozan Antlaşmasının bir uzantısı olarak Kıbrıs'ta tesis edilen Türk-Yunan dengesini kendi çıkarları yönünde tek taraflı bozmaktı. Avrupa Birliğinin Kıbrıs Türk tarafının haklı itirazlarına rağmen Rumların "meşru hükümet" ünvanı altında yaptığı tek taraflı başvurusu kabul ederek işleme koyması, Rum tarafının Kıbrıs konusundaki uzlaşmazlığını daha da artırmıştır. Rum tarafı Kıbrıs'ta varmak istediği hedefe zaten Avrupa Birliği üyeliği yoluyla ulaşacağı beklentisi içine girerek, o ana kadar belirlenmiş olan çözüm parametrelerine sırt çevirmiştir. Böylece "toplumlar arası görüşmeler" ve "iki kesimli federal çözüm" çabaları fiilen ortadan kalkmış olmuştur (Denктаş,2001).

4. Tam Üyelik Başvurusu Karşısında Türkiye'nin Politikası

Kıbrıs Rum Hükümetinin AT'ye üyelik başvurusu Türkiye'de de tepkiyle karşılanmıştır. Türkiye'nin bu yeni gelişme karşısındaki tutumu iki yönlü olmuştur; bir yandan Dışişleri Bakanı Ali Bozer başvurunun hukuki temelden yoksun ve geçersiz olduğuna dair demeçlerle Ankara'nın olumsuz tepkilerini dile getirirken, öte yandan KKTC ile mütabakat metni imzalanarak ekonomik ve sosyal ilişkileri derinleştirme kararı almıştır.

Bu karar çerçevesinde, iki ülke arasında gümrük birliği hedefinin gelişen şartlara göre dikkate alınması ve seyahatlerde pasaportun kaldırılarak kimlik belgesinin yeterli olması konusunda niyet bildirilmiştir. Böylece Türkiye, gerekirse KKTC ile

birleşebileceği havası yaratarak “uyarı” niteliğindeki fiili tepkisini ortaya koymuş oldu (Fırat,2002;453).

BM Genel Sekreteri Cuellar ise 11 Eylülde bir basın toplantısı yaparak, Rum başvurusu incelenirken sorunun çözümünün iki tarafın rızasıyla varılacak kapsamlı bir antlaşmayı gerektirdiği gerçeğinin yanı sıra, BM Güvenlik Konseyinin 649 sayılı kararının adada çözümü güçleştirecek adımlardan kaçınılması isteğini de hatırlatmıştır. Eylül ayında Avrupa Topluluğu Konseyi'nin başvurusu incelemeye alma kararı üzerine Türkiye, resmi tepkisini alt düzeyde tutmuştur. Bu, Ankara açısından bir sürpriz oluşturmamakta ise de Türkiye'nin sınırlı tepki göstermesinin nedeni karar vericiler arasındaki görüş ayrılığı olmuştur. Dışişleri Bakanı, Topluluk Konseyinin bu kararından sonra daha aktif davranması gerektiğini savunurken, Cumhurbaşkanı Özal, Kıbrıs dolayısıyla AT ile ilişkilerin yıpratılmaması gerektiği inancından hareketle, Kıbrıs politikasında daha temkinli bir yaklaşım sergilemiştir (Fırat,2000;258-259).

1991'de BM ve ABD heyetleri ile görüşmelerde Özal'ın sergilediği bu esnek tutum BM Genel Sekreteri Butros-Gali'yi umutlandırarak, üst düzey bir buluşmanın gerçekleşebileceği yönünde düşünceler doğmasına yol açmıştır. Butros-Gali, Özal'ın Denktaş'ı toprak paylaşımı konusunda gerekli tavizleri vermeye ve bir miktar Rum mültecinin kuzeye dönmesini kabul etmeye zorlayacağına ikna olmuştur. Ancak Yunanistan ve Rum kesimi Özal'ın dört taraflı görüşme önerisini reddederek onun yerine Güvenlik Konseyi'nin daimi beş üyesinin de yer alacağı uluslararası konferans çağrılarını yinelenmişlerdir (Bölükbaşı,2001;300).

Yunanistan ve GKRY tarafından sunulan önerileri Türkiye kabul etmemiştir. BM nezdinde çözüm için yapılan görüşmelerin hiç biri sonuç vermemiştir. Tüm bunlardan sonra 1994 yılında Korfu zirvesinde Kıbrıs'ın AB genişleme programına alınması kararı üzerine, KKTC Meclisi 29 Ağustos 1994 tarihli 47 sayılı kararıyla yeni bir politika başlattığını ilan etmiştir. Buna göre; Kıbrıs eşit ve siyasal ve hukuksal statüye sahip iki halktan biri olduğu kabul edilmeden “güven artırıcı önlemler” görüşmelerini sürdürmek anlamlı değildir. Yine bu kararla KKTC meclisi daha önce almış olduğu federasyonu tek çözüm şekli olarak gören kararlarını yürürlükten kaldırmıştır.

5. AB-Kıbrıs Tam Üyelik Görüşmeleri

6 Mart 1995 tarihi, gerek Türkiye gerekse Kıbrıs için AB ile ilişkilerde bir dönüm noktası olmuştur. Çünkü bu tarihte, Türkiye-AB ortaklık Konseyi toplantısında Gümrük Birliği kararı imzalanmıştır. AB, Türkiye'de 1996 başından itibaren AB ile Gümrük Birliğine geçmesinin ön koşulu olarak, Rum kesimi ile AB arasında 1996 hükümetler

arası konferansının ardından başlayacak olan tam üyelik görüşmelerine itiraz etmemesini istemiş, Murat Karayalçın'ın Dışışleri Bakanı olduğu dönemde Türkiye, önce bu konudaki talebe sözlü olarak muvafakat etmiş, ardından Kıbrıs konusunda resmi tutumu deklere eden bir bildirge yayınlamıştır.

Söz konusu bildirgede Türkiye şu görüşleri dile getirmiştir (Ülger, Ertan Efeğil,2001;2-3):

• Bir çözüm olsa dahi, Kıbrıs Türkiye'den önce AB'ye giremez. Zira bu Türkiye ile Yunanistan arasındaki hassas dengeyi bozacaktır.

• Türkiye 1960 Antlaşmaları ve bunlardan doğan haklarını saklı tutmaktadır.

• İçinde Yunanistan'ın bulunduğu AB, Kıbrıs sorununun çözüm yeri değildir.

• Buna rağmen GKRY'nin AB üyeliği ileri götürülürse, Türkiye'de KKTC ile benzeri bir bütünleşmeye gitmek durumunda kalacaktır.

Bütün bunlara rağmen, ekonomik etkileri bir yana, siyasi açıdan birçok olumsuz özellik taşıyan Gümrük Birliği Antlaşması imzalanmış ve bu antlaşmanın 16.maddesi uyarınca Türkiye'nin 2001 yılına kadar, GKRY ile ticaret antlaşmasını imzalamak durumunda olması ise, bir başka sakıncalı yön ortaya çıkarmıştır. Çünkü bu antlaşma ile Türkiye ilk defa, şimdiye kadar tanımadığı bir ülkeyi muhatap kabul etmiş oluyordu.

Görüldüğu gibi birçok yönden sakıncalı olan bu antlaşmanın imzalanması Türkiye'de sadece oy kaygısı güden o dönemki iktidarın bir ürünü olarak ortaya çıktığı söylenebilir.

Türk kamuoyunda artan tepkiler ve KKTC'deki rahatsızlık, Cumhurbaşkanı Demirel'i harekete geçirmiş ve Denктаş'la yapılan görüşme sonucunda, 28 Aralık 1995 tarihinde KKTC ve Türkiye arasında ortak bir deklârasyon yayınlanmıştır. Bu deklârasyonda ancak, Federal Kıbrıs'ın Türkiye ile birlikte AB'ye tam üye olabileceği belirtiliyordu.

AB-Türk Yunan ilişkileri ve Kıbrıs sorununa olan etkilerine bakıldığında ortaya çıkan durum şu biçimdedir;1997 başında Türkiye, AB ilişkilerinde yeni bir gelişme umuduyla Kıbrıs konusunda yumuşamaya gidileceğine dair işaretler vermeye başladı. 24 Şubat 1997'de, AB Dışışleri Bakanları toplantısından sonra yapılan açıklamalarda yer alan Kıbrıs'ta çözüm olmadan diyalog toplantılarının ve tam üyelik müzakerelerinin gerçekleşmeyeceği, bu iki görüşmeye Türklerinde kabul edilmesi gerektiği, bölünmüş bir Kıbrıs'ın Birliğe alınamayacağı, ancak çözümden sonra tüm ada için üyeliğin söz konusu olabileceği yönündeki sözler, AB'nin 1995 kararlarından farklı bir politikaya yöneldiği izlenimini veriyordu. Gerek yayınlanan ortak deklârasyon ile Türkiye'nin tutumunu sertleştirebileceği izlenimini vermiş olması gerek hükümetin büyük ortağı RP'nin AB

karşıtı söylemi, AB'nin Ankara üzerindeki baskısını azaltma kararı üzerinde etkili olmuş olabilir. Ancak bu geçici yumuşama, koşulların değiştiği Temmuz ayında sona ermiş ve gerilimli ilişkiler yeniden başlamıştır (Andıç,2002).

Bilindiği gibi Avrupa Komisyonu 16 Haziran 1997 tarihinde Gündem 2000 adlı bir belge yayınlamıştır. Bu belge esas itibarıyla Avrupa Birliğinin geleceğine yönelik bir değerlendirmeler bütünüdür. Bu belgede AB'nin 21.yüzyıldaki güçlenme ve genişleme stratejisi ortaya konmakta ve bu stratejiyi içeren alanları hesaplamaktadır.

1997 yılı sonunda gerçekleşen Lüksemburg zirvesinde Gündem 2000 kapsamında genişlemeye yönelik tavsiyelerin değerlendirilip kabul edilmiş ve 5 ülkenin (Macaristan, Polonya, Çek Cumhuriyeti, Estonya ve Slovenya) yanı sıra Kıbrıs ile de müzakerelerin başlatılması öngörülmüştür. Bu noktada Kıbrıs'ın Gündem 2000 kapsamında Komisyon tarafından tam üyelik müzakerelerinin başlaması tavsiye edilmekle birlikte genişleme sürecinde ilk gruba dahil edilmesi dikkat çekicidir, bu bakımdan ilk grup içinde de başlı başına ayrı bir konumda değerlendirildiğinin bir göstergesidir (Baydarol,1998;33).

Bu kararlar doğrultusunda genişleme sürecine dahil olan ülkeler iki grup oluşturuyordu. Her iki grupta da yer almayan Türkiye, bu zirvede ayrı bir kategoride ele alınmış ve Luksemburg Zirvesi Başkanlık Bildirisi'nin 31 ile 36. paragrafları Türkiye konusuna ayrılmıştır.

Buna göre, Türkiye'nin tam üyelik ehliyeti vurgulanıyor, diğer adaylarla aynı kriterlerle değerlendirileceği belirtiliyordu.

Öte yandan aynı maddenin 35.paragrafındaki ifadeler zirvenin ertesi gün Türkiye'nin AB ile siyasi diyalogunu kesmesine yol açmıştır. Bu ifadelerde şu konular yer alıyordu:

- AB seviyesinde insan haklarının korunması
- Azınlıklara saygı ve azınlıkların korunması
- Yunanistan ile Türkiye arasındaki ilişkilerin tatminkar ve istikrarlı bir noktaya “Uluslararası Adalet Divanı”na başvuru yolu da dahil olmak üzere çözüme kavuşturulması

• Birleşmiş Milletlerin ilgili kararları doğrultusunda Kıbrıs'ta siyasi bir çözüm bulunması için Türkiye'nin desteği yaklaşımlar

Bu kararlar, dönemin Türkiye Hükümeti tarafından Türkiye'nin tam üyelik sürecinden dışlanarak hakkaniyet sınırlarını aşar şekilde Yunanistan tezlerinin bir ön koşul olarak Türkiye'ye dayatılması olarak algılanmış, Zirveyi takip eden 14 Aralık 1997 günü yapılan resmi açıklamayla Avrupa Birliği ile olan siyasi diyalogun askıya alındığı açıklanmıştır (Baydarol,1998;3).

Avrupa Birliği'nin genişleme ve derinleşme çabalarının ele alındığı Luksemburg Zirvesinde bir yandan bütünleşmenin daha ileri bir aşamaya taşınması, Ekonomik ve Parasal Birlik aşamasına geçilmesinin sınırları belirlenmiştir. Türkiye'nin dışlandığı bu Zirve'de AB'ye aday olarak belirlenen, 11 ülke arasında "Kıbrıs Cumhuriyeti" de yer almış ve 1998 Mart ayında Çek Cumhuriyeti, Estonya, Slovenya, Polonya ve Macaristan ile eşanlı olarak Kıbrıs Cumhuriyeti ile AB arasında tam üyelik görüşmeleri başlamıştır.

AB'nin Kıbrıs Rum Hükümetiyle adanın bütünü adına tam üyelik görüşmelerini başlatması üzerine, aynı gün, Türkiye-KKTC Ortaklık Konseyi toplanmış ve ilişkileri geliştirme doğrultusunda kararlar alınmıştır. Ortaklık Konseyi Deklârasyonunda AB'nin Güney Kıbrıs Rum Yönetimiyle tam üyelik müzakerelerini başlatmasının ada için yaratacağı ekonomik, siyasal ve hukuksal sorunları Türkiye ve KKTC'nin kabul etmeyecekleri Kıbrıs sorununun mahiyetinin değiştığı ve daha önce öngörülen çözüm çerçevesi ve parametrelerin ortadan kalktığı, bundan böyle adada iki devletin varlığı kabul edilmedikçe çözüm yolunda ilerlemenin mümkün görülmediği, iki ülke arasında siyaset, ekonomi, kültür, güvenlik ve eğitim alanlarında ilişkilerin derinleştirileceği belirtiliyor ve somut projeler sıralanıyordu (Fırat,2002;476).

Görüldüğü gibi Lüksemburg Zirvesi sadece AB ile ilişkilerini değil, aynı zamanda Kıbrıs politikasını da değiştirmiştir. AB bu zirvede de taraflı davranarak Yunanistan'ın isteği doğrultusunda davranış eğilimi göstermiştir.

6. Helsinki Zirvesi İle Birlikte Yaşanan Gelişmeler

10-11 Aralık 1999 tarihinde Helsinki'de gerçekleştirilen ve Türkiye ile AB arasındaki ilişkiler bakımından bir dönüm noktası teşkil eden, Türkiye'nin alınan kararlar doğrultusunda aday ülke statüsünü kazandığı bu Zirve'de alınan kararların Türkiye'yi doğrudan ya da dolaylı olarak ilgilendiren maddelerden ilki 4.maddedir.

Bu maddede Türkiye'nin doğrudan adı geçmemekle birlikte tek bir çerçevede 13 aday ülkenin varlığı belirtilmekte, aday ülkelerin tam üyelik sürecine eşit şartlar altında katıldıkları ifade edilmektedir.

Helsinki kararlarının Türkiye'yi ilgilendiren bir diğer maddesi iki paragraftan oluşan ve Kıbrıs sorununa ilişkin 9.maddesidir.

a. Avrupa Birliği Konseyi, 3 Aralık tarihinde New York'ta Kıbrıs meselesinin kapsamlı bir çözümüne yönelik olarak başlatılan görüşmeleri memnuniyetle karşılar ve BM Genel Sekreterinin bu süreci başarıyla sonuçlandırma yönündeki gayretlerine güçlü desteğini ifade eder.

b. Avrupa Birliği Konseyi, politik bir çözümün, Kıbrıs'ın Avrupa Birliği'ne

katılımını kolaylaştıracağıının altını çizer. Üyelik müzakerelerinin tamamlanmasına kadar kapsamlı bir çözüme ulaşılamamış olursa, Konsey'in üyelik konusundaki kararı, yukarıdaki husus bir ön şart olmaksızın verilecektir. Bu konuda Konsey, tüm ilgili faktörleri dikkate alacaktır (Güncel Haber,2000).

İlk olarak Helsinki Zirvesinde Türkiye'nin aday ülke olarak gösterilmesi bir başarı sayıldı ve Türk kamuoyunda sevinçle karşılandı. Ama bu sevinçler bir tartışmayı da beraberinde getirdi. Bu tartışma, Türkiye AB üyeliği için Kıbrıs konusunda taviz verilip verilmediği ile ilgilidir.

Maddeler incelendiğinde şu sonuç ortaya çıkar; Yani eğer Türkiye Kıbrıs sorunu konusundaki çözüm önerilerini sonuca ulaştıracak adımlar atmazsa, AB sorunu Türkiye'nin kabul edeceği biçimde çözülmesini beklemeden Güney Kıbrıs'ın üyeliğine evet diyecektir. Bu, AB'nin Kıbrıs'ın üyeliğinde Türk tezlerinden biri olan önce Kıbrıs sorununun kendi içinde halledilmesi konusunu zorunlu görmemesidir.

Görüldüğü gibi bu maddelerin içinde yer aldığı Helsinki kararlarının Türk Hükümetince hiçbir itiraza gerek duyulmaksızın memnuniyet içinde karşılanması Kıbrıs'ta taviz verilmiş mi sorusu için şüphe uyandırmaktadır.

AB'nin Kıbrıs Sorununu Türkiye'nin önüne bir şart gibi koyma eğilimi, Katılım Ortaklığı Belgesinde de açıkça belli olmaktadır.

Bilindiği gibi 8 Kasım 2000 tarihinde Katılım Ortaklığı Belgesinde, Kıbrıs Sorunu "ilkeler" bölümünden çıkarılıp "kısa vadeli öncelikler" bölümüne alınmıştır.

Bu konuyla ilgili olarak Başbakan Ecevit, "Katılım Ortaklığı Belgesindeki Kıbrıs şartı, Helsinki'deki haklarımızı geri alıyor" derken gerek kendisi gerekse diğer iktidar ortağı partilerin liderleri Devlet Bahçeli ve Mesut Yılmaz, konuyla ilgili sert ve AB'ye karşı tavizsiz açıklamalarda bulunmuşlardır. Liderler, gerekirse AB'ye adaylıktan çekilebileceklerini bildirmişlerdir (Fırat,2002;359).

Bu gelişmelerden sonra 4 Aralık 2000'de Brüksel'de toplanan AB Dışişleri Bakanları Kıbrıs ve Ege konusunu "ön şart" olarak getirmeyip "güçlendirilmiş siyasi diyalog" başlığıyla düzenlediler. ABD'nin de devreye girmesiyle Katılım Ortaklığı Belgesi, Türkiye'in istediği yönde düzenlenmiş oldu.

Katılım Ortaklığı Belgesinde Kıbrıs konusu şu şekilde yer almaktadır:

"Helsinki sonuçları bildirgesine uygun olarak siyasal diyalog bağlamında, Helsinki Sonuçları Bildirgesinin 9(a) maddesinde atıf yapıldığı gibi, BM Genel Sekreterinin Kıbrıs sorununa kapsamlı bir çözüm bulunması sürecini başarılı bir sonuca bağlamaya yönelik çabalarını güçlü bir biçimde desteklemek" tir (Katılım Ortaklığı Belgesi,2000).

Görüldüğü gibi AB'nin Helsinki'de Türkiye'nin üyeliğe aday ülke olarak kabulü

kararındaki tutumu Kıbrıs sorununun çözümünde yardımcı ve teşvik edici nitelikte değildir. Aksine bu tutumu bir tehdit olarak algılanması da söz konusudur. Çünkü, Türkiye'nin AB üyeliğine aday ülke olarak kabul edilmesi ile Kıbrıs sorununun çözümü ve Güney Rum Yönetiminin üyeliği konularını birbiriyle çelişkili yapmakta ve böylece Türkiye'nin Kıbrıs'ta bazı ciddi ödünler vermesini zorlamak amacıyla olduğunu açığa çıkarmaktadır.

9(b) maddesinde belirtilen, Kıbrıs'ta bir çözüme varılmadığı taktirde Kıbrıs'ın AB üyeliği için bir engel oluşturmayacağı, fakat üyelik aşamasına geldiğinde ilgili tüm faktörlerin de dikkate alınacağı hükmünden maksat, Kıbrıs sorununu Türkiye'nin AB üyeliği sürecinde "Demokles'in kılıcı" gibi kullanmak ve Ankara'yı ödün vermeye zorlamak niyetidir (Gazioğlu,2001;84).

Oysa Türk tarafı, adanın tümünü temsil etmeyen Güney Kıbrıs'taki De Facto Rum Yönetiminin tüm Kıbrıs adına söz söylemek hakkına sahip olmadığı gerçeğini dile getirmekte ve AB ile Rum Hükümeti'nin yaptığı üyelik müzakerelerinin hiçbir yasal dayanağını olmadığı görüşünü, uluslararası hukuk ve antlaşmalar çerçevesinde haklı bir tez olarak ileri sürmektedir.

7. Denктаş-Klerides Görüşmeleri ve Yaşanan Son Gelişmeler

Genel olarak bakıldığında, 1995'li yıllarda AB'nin Kıbrıs sorununa taraf haline gelmesiyle başlayan Rum-Yunan destekçisi politikaları, Birlik tarafından bugüne kadar ada sorununa çözüm getirecek nitelikte görülmiştir.

Ancak son yıllarda AB'nin genişleme takvimi yaklaştıkça Kıbrıs'ın Birliğe bütün adayı temsilen alınmasına Türkiye'nin vereceği karşılığı sert bir dille duyurmasıyla birlikte, AB'nin Kıbrıs Politikası tıkanma noktasına gelmiştir. Denilebilir ki, belirlenen stratejiler özellikle AB'ye alınması olasılığı yükseldikçe Rumların uzlaşma noktasından uzaklaşması nedeniyle sorunu çözmek yerine içinde çıkılmaz bir duruma getirmiştir.

Bilindiği gibi 2000 yılı Kasım ayında yapılan görüşmelerde, BM'nin girişimi bir kez daha Türk kesiminin çekilmesiyle başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Bunu takiben, 2001 Ağustos ayı sonlarında yeniden taraflar arası görüşmelere başlanması için Genel Sekreter Annan'la bir araya gelen Denктаş, egemen eşitlik ilkesinin kabulünü ön koşul olarak öne sürerek, tek yanlı Rum başvurusundan duyulan rahatsızlığı bir kez daha vurgulamıştır. Adaya giden Annan'ın Kıbrıs Özel Temsilcisi De Soto, ayrı ayrı görüşmelerde bulunduğu taraflara bir öneri paketi sunmuştur. Yapılan görüşmeler sonunda Denктаş tarafların görüşmelere eşit statüde katılmasının kabul edilmemesine bağlı olarak yeterli zemin oluşmadığı gerekçesiyle 12 Eylül'de New York'ta yapılacak görüşmelere yönelik De

Soto'nun davetini, görüşme takvimine bir hafta kala reddetmiştir. Türk yetkililer ise, taraf olarak Denктаş'ın onayı alınmadan görüşme tarihi ilan edilmesini BM'nin iyi niyet misyonuna uygun düşmediği eleştirisini getirerek tepki göstermiştir (Özkan,2001;7).

Rauf Denктаş, 2002 Ocak ayında yaptığı konuşmada Kıbrıs'ta çözüm yolunu yeni bir ortaklık olduğunu ifade ederek, bu iki eşit, egemenlik pay sahibi, ortak iki ayrı coğrafyada olabileceğini ifade etmiştir (Cumhuriyet,14.01.2002;8).

Bilindiği gibi Kıbrıs sorunu ile ilgili görüşmeler 16 Ocak 2002'de başlamış ve halen, Rauf Denктаş ile Glaskos Klerides arasında sürdürülmüştür. Denктаş, Cumhuriyet Gazetesine yaptığı açıklamada, AB'ne girebilecek bir müşterek oluşum için Türk tarafının büyük bir açılım yaptığına dikkat çekerek bunun karşılığında toprak bütünlüğünün garanti altına alınması gerektiği belirtmiştir.

Denктаş, Türk tarafının 3 konuda ısrar ettiğini, bunlarında ayrı egemenlik, 3 özgürlüğün kısıtlanması(serbest dolaşım, serbest yerleşim, mülkiyet özgürlüğü) ve Türk-Yunan dengesinin korunması olduğunu ifade etmiştir. Görüşmelerin Haziran ayına kadar tamamlanması yönündeki görüşün kendisine ait olduğunu belirten Denктаş, “ taraflar yıllardan beri hangi konularda ısrarcı olduklarını bilmektedirler” diyerek görüşmelerin Haziran ayını aşabileceğini belirtmiştir. Ayrıca, Denктаş, Rum tarafının Kıbrıs Cumhuriyetinin meşru sahibi olma iddiasından vazgeçemediğini söyleyerek, KKTC tarafının tanınmış olmasa bile ayrı bir devlet olmakta ısrar ettiğini beyan etmiştir (Cumhuriyet,29.3.2002;8).

16 Ocakta yapılan ikinci tur görüşmelerde Denктаş, Rum lideri Klerides'e 16 Maddeden oluşan bir çözüm planı vererek “eşit statü” temelinde Kıbrıs Ortaklık Devleti kurmayı önermiştir. Denктаş'ın ikinci tur görüşmelerde masaya getirdiği belgeye göre, Türk ve Rum tarafları ortak çıkarları için mevcut bölünmüş siyasi yapılanmaya son verecek ve ortaklık yapısına geçecektir. Bu süreçte devletlerin bazı yetkileri merkezi otoriteye devredilirken, güvenlik ve hukuk gibi konularda ortak, devletlerin uluslararası alanda ise tek bir hukuki kişiliği olacak, çözümün ardından Türkler ve Rumların birlikte AB üyeliği gündeme geleceği belirtilmiştir (Cumhuriyet,03.03.2002;7).

Bu görüşmelerden sonra her zaman olduğu gibi Rum tarafı geleneksel tavrını göstermiş ve Denктаş'ın 29 Nisan'da “yeni bir ortak devlet” tezini içeren belgeyi Klerides'e sunmasının ardından, Klerides'ten red yanıtı gelmiştir (Cumhuriyet,8.5.2002;1).

Yapılan müzakereler sürecinde ilerleme kaydetmemesi üzerine, BM Genel Sekreteri Kofi Annan, taraflara kapsamlı bir anlaşma için temel oluşturacak belge olan “Annan Planı”nı sunmuştur. Ancak bu plan 2002 yılı sonu ve 2003 yılı başında revize

edilerek taraflara tekrar sunulduysa da üzerinde anlaşma sağlanamamıştır. Annan Planı'nda taraflar arasında anlaşma sağlanamadığı takdirde referanduma gidileceği öngörülmekteydi. Böylece 2004 yılının Nisan ayında referanduma her iki tarafta da çok tartışmalı bir biçimde gidilmiştir. Plan GKRY'nin tezlerine daha fazla yaklaştığı halde %70 gibi yüksek bir oy oranıyla halk tarafından red edilmiştir. Görüldüğü gibi taraflar arasında bir uzlaşma sağlanamadan GKRY 1 Mayıs 2004 yılında AB'ye üye olmuştur. Dünya kamuoyunda, sürekli olarak çözümü istemeyen taraf olarak Kıbrıs Türk tarafını gösteren GKRY'nin gerçek yüzü ortaya çıkmıştır. Bu konuda gerek AB, gerekse ABD tepkilerini açıkça dile getirerek, KKTC ile birlikte yaşama "hayır" cevabını veren GKRY'yi eleştirmişlerdir. Bu konuyla ilgili yakın bir gelecekte bir çözüm veya anlaşma olacağı ihtimali uzak görünmektedir.

Sonuç

Görüldüğü gibi, Kıbrıs sorunu her şeyden önce Türkiye'nin öncelikle ele alıp sonuna kadar sahip çıkılması gereken bir konudur. Tarih boyunca Anadolu'ya hakim olan tüm devletlerin elinde tutmak istedikleri stratejik yönden önemi büyük olan bu ada, Türkiye-AB ilişkilerinde Yunanistan'ın Birliğe katılımıyla birlikte, sürekli öne çıkartılan bir konu olma özelliğini sürdürmektedir.

İki halkın eşit siyasi ortaklığına dayanan 1960 Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasasını, Kıbrıs'ı bir Rum Cumhuriyeti adasına dönüştürmek amacıyla ihlal eden Rum kesimi, Kıbrıs meselesini ortaya çıkaran taraftır. Bu noktada Kıbrıs Türk kesiminin anayasal haklarını yok sayarak tüm Kıbrıs adına GKRY'nin AB'ye tam üyelik müracaatında bulunması ve AB'nin de bu müracaata olumlu yanıt vermesi ulusal ve uluslararası hukuk anlamında bir ihlali içermektedir.

Kıbrıs'ın bir bütün olarak AB'ye üye olması gerekirken tek başına 1 Mayıs 2004'te AB'ye girmiştir. Bu durum, hukuki dayanaktan yoksundur.. Çünkü 1960 Antlaşmaları geçerliliğini korumaktadır. Ayrıca, 1960 Kıbrıs Anayasasıyla kurulmuş bulunan Türk ve Rum toplumlarının eşitliği esasına dayalı düzene alternatif bir çözüm getirilmediği için Rum tarafının üyeliği, siyasal olarak da destekten yoksun olduğu söylenebilir. AB'nin Kıbrıs sorununa taraf olması sadece Yunanistan'a yaramış ancak çözüme doğru giden yol daha da içinden çıkılmaz hale getirmiştir. Böylece, Kıbrıs'ın AB sürecinin başlatılmasıyla müzakere ortamı Kıbrıs Cumhuriyeti ve ondan ayrılan Türk toplumu şekline büründürölmeye başlanmıştır.

Kıbrıs'ta kalıcı ve adil barışın şartları ortadadır. Tarafların eşitliğinin kabulü Türkiye'nin etkin garantisinin olması ve Kıbrıs Cumhuriyeti'nin temel metinlerindeki

esaslara dönülmesidir. Her geçen gün Jeo-stratejik önemi artan Kıbrıs adasında kalıcı barış ve çözüm için bunlar, olmazsa olmaz koşullardır. Rum halkı yapılan referandumda niyetini açıkça ortaya koymuş, her zamanki uzlaşmaz tutumlarını “Hayır” oyu vererek teyid etmiştir. Böylece AB’nin her fırsatta üyelik için adeta bir koşul olarak Türkiye’ye dayattığı Kıbrıs sorunu ortadan kalkmıştır. Çünkü bu konuda Türkiye ve KKTC her zaman olduğu gibi barış ve uzlaşmadan yana olduğunu gözler önüne sermiştir. Şimdi görevini yapma zamanı öncelikle AB ve ABD’ye gelmiştir. Bu konuda gerekli adımlar atılmalı, öncelikle, KKTC’nin üzerindeki ambargolar kalkmalı ve KKTC bağımsız olarak tanınan bir devlet olarak uluslar arası sistemde yerini alarak yoluna devam etmelidir.

Kaynakça

ANDİÇ, Bilgehan, “Kıbrıs Üzerine Oynanan Kirli Oyunlar”, Denge-Ekonomi-Bilim-Kültür ve Sanat Dergisi, Sayı:1, Ocak 2002, s.7.

BAYDAROL, Can, Avrupa Birliğinin Genişlemesi: Altılar Avrupasından Onbeşler Avrupasına, Onbeşler Avrupasından, Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilciliği Yayını, İstanbul, 1991.

BOZKURT, İsmail, “Kıbrıs’ın Tarihine Kısa Bir Bakış”, Avrupa Birliği Kıskaçında Kıbrıs Meselesi, HD Yayıncılık Matbaacılık Tanıtım Ltd. Stil., Ankara, 2001, ss.9-16.

BÖLÜKBAŞI, Süha, Kıbrıs Uyuşmazlığı ve Birleşmiş Milletler: 1954-1996 Arası Barışçı Çözümlessness, Türk Dış Politikasının Analizi, Der Yayınları, İstanbul, 2001, ss.281-307.

CİCİOĞLU, Hasan, “Türkiye ve KKTC’nin Coğrafi Bölge Üzerindeki Tarihi Önemi ve Yeri”, HD Yayıncılık Matbaacılık Tanıtım Ltd. Stil., Ankara, 2001, ss.21-30.

Cumhuriyet Gazetesi, “Kıbrıs Ortaklık Devleti”, 03.03.2002.

Cumhuriyet Gazetesi, “Klarides’ten hep “Hayır”, 08.05.2002.

Cumhuriyet Gazetesi, “Önce Çözüm Sonra AB”, 14.01.2002.

DENKTAŞ, Rauf, Önsöz, Avrupa Birliği Kıskaçında Kıbrıs Meselesi, HD Yayıncılık, Matbaacılık, Tanıtım Ltd. Stil. Ankara, 2001.

FIRAT, Melek, “AB-Kıbrıs İlişkileri ve Türkiye’nin Politikaları”, En Uzun On Yıl, Buke Yayınları, İstanbul, 2000, ss.241-279.

FIRAT, Melek, “Yunanistan’la İlişkiler”, Türk Dış Politikası, İletişim Yayınları, İstanbul, 2002, ss.102-106.

GAZİOĞLU, Ahmet, “Kıbrıs’ın AB Üyeliği, Enosis Hayalleri ve Gerçekler”, Avrupa Birliği Kıbrıs’ında Kıbrıs Meselesi”, HD Yayıncılık Matbaacılık Tanıtım Ltd. Stil., Ankara, 2001, ss.78-100.

Güncel Haber, Katılım Ortaklığı Belgesi, Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilciliği, Güncel Haber, Sayı:13-14, Kasım-Aralık, 2000.

GÜRKAN, İhsan, “1974 Kıbrıs Barış Harekatında Siyasal İradenin Oluşumu ve Askeri Uygulama”, Türk Dış Politikasının Analizi, Der Yayınları, İstanbul, 2001, ss.271-278.

INAF, Kıbrıs Gerçeğinin Bilinmeyen Yönleri, Promet Basım Yayım Sanayi ve Ticaret A.Ş, İstanbul, 1992.

İSMAİL, Sabahattin, 100 Soruda Kıbrıs Sorunu, Dilhan Ofset, Lefkoşe, 1992.

İSMAİL, Sabahattin, Kıbrıs Üzerine Bildiriler, Kıbrıs Araştırma ve Yayın Merkezi Yayınları, Lefkoşa, 1998.

MENDELSON, Mavrice, “Kıbrıs’ın Avrupa Birliğine Giriş Neden Hukuka Aykırı Olacaktır?”, Hukuki Mütaala, Londra, 2001.

ORAN, Baskın, “Self Determinasyon”, Türk Dış Politikası, İletişim Yayınları, İstanbul, 2001, s.594.

ÖZKAN, Aygen, “11 Eylül’le Birlikte Kıbrıs’ta Değışenler ve Değışmeyenler”, Stratejik Analiz ve Uluslararası İlişkiler ve Stratejik Araştırmalar Dergisi, Sayı:19, Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayını, Ankara, 2001, ss.25-32.

ÜLGER, İrfan Kaya; Ertan, Efeğil, “1974’den 2001’e Kıbrıs Sorunu”, Avrupa Birliği Kısacında Kıbrıs Meselesi, HD Yayıncılık Matbaacılık Tanıtım Ltd. Stil., Ankara, 2001, ss.1-9.

